

ret som søn af en snedkermester ved Orlogsværftet, havde han – på trods af sin bogs undertitel – lagt hovedvægten på Nyboders yngre historie.

Jørgen Barfod udfylder derfor et hul i vor viden om kvarteret ved at skildre Nyboders historie fra grundlæggelsen og 100 år frem.

Der indledes med en fortrinlig beskrivelse af kongens by, og det belyses, hvordan han systematisk ønskede at modernisere København gennem ambitiøse projekter.

Forfatteren påpeger, hvordan Nyboders grundlæggelse havde nøje sammenhæng med kongens drøm om at gøre København til en moderne hovedstad. Han havde et klart blik for, hvorledes havnen og flådens forhold kunne moderniseres med tøjhus og proviantgård i byens hjerte, beskyttet af den nye by og volde ved grundlæggelsen af Christianshavn.

I den anden ende af byen skulle voldene også lukke mod havet, og her på det sumpede terræn fandt kongen så plads til anlæggelsen af en helt ny bydel til flådens folk.

Barfod beskriver, hvordan kongen med stor interesse fulgte opbygningen af kvarteret, og påviser, hvorledes flådens folk her fik de bedste boligforhold. Nyboder kunne imidlertid med sine 600 lejligheder ikke rumme alle flådens ansatte, sejlene som håndværkere, og allerede tidligt måtte de efter tidens målestok rummelige lejligheder efterhånden deles af to familier.

Det har været et hovedformål for forfatteren at følge familierne i de enkelte huse. Det står således klart, at der var stor interesse for boligerne. Gennem de såkaldte husbøger påvises, hvorledes enker hurtigt blev gift igen – naturligvis med en yngre boligberettiget mand fra flåden, for så kunne hun blive boende og han få en af de eftertragtede boliger.

Bogens hoveddel består af sådanne hus- og beboeranalyser, og det fremgår, at nogle kvarterer var finere end andre. Denne del af fremstillingen er vel nok belastet af for mange detaljer, men et levende indtryk af livet i 1600-årenes Nyboder træder dog tydeligt frem.

Barfod slutter med en kort beskrivelse af Chr. V's aflæggerkoloni – Bådsmanskolonien på Møen, der blev skabt i 1696. Den forsvandt imidlertid hurtigt efter indførelsen af den almindelige indrulleringsordning fra 1702. Kongen behøvede herefter ikke længere at sikre sig gode søfolk mod at stille bolig og andre faciliteter til rådighed.

Det er en spændende fremstilling, opbygget på et delvist hidtil ubenyttet kildemateriale. I sit forord opfordrer forfatteren da også til fortsat forskning i emnet – ikke mindst til yderligere studier i det ukendte materiale fra Skipperboderne og Bådsmanskolonien på Møen.

Henrik Fode

Anne Riising: *Gudsfrygt og oplysning. Odense 1700-1789*. Udgivet af Odense kommune. (Odense Universitetsforlag, 1981). 341 s. ill.

Emnet for dette tredje bind af Odense bys historie er byens kulturelle liv, i al fald de væsentlige dele af det. I tid følger det lige efter Fasmer Blombergs, der behandlede de sidste 40 år af 1600-tallet (1. bd. var Jørgen Hæstrups om besættelsen). Hvorfor man har valgt 1789 til slutår, er ikke begrundet. I Odense danner det ikke skel, skriver Anne Riising og fortsætter: »--- for selv om Det dramatiske selskab blev stiftet dette år er det trods alt ikke nok til at danne skillepunkt«. Og heller ikke med den franske revolution har det naturligvis noget at gøre. Den sporedes

ikke umiddelbart i et dansk lokalsamfund. Til gengæld tages året heller ikke helt alvorligt. Adskillige detaljer føres længere frem, et par stykker endda ind i de første år af 1800 tallet.

Anne Riising har været vidt omkring for at samle sit stof. Embedsarkiver, privatarkiver, håndskriftssamling og Karen Brahes bibliotek har hun gennemgået fra sit eget landsarkiv. Sager fra den overordnede administration i Rigsarkivet, Det kongelige biblioteks håndskriftssamling og Odense katedralskoles bibliotek – og hertil nok det meste af, hvad der er trykt i og om perioden. Alt dette er, som det synes, udnyttet til sidste dråbe, uden at der derfor er kommet nogen tung skildring ud af det. En folkebog er der dog ikke tale om, selv om der f.eks. ved forklaringer af datidige ord og begreber er gjort et forsøg på at få alle potentielle læsere med. Det kan være et svært valg for en forfatter at afgøre, hvor meget man skal oplyse om det, der er dagligbegreber for en selv – Claus Bergs altertavle f.eks. Den præsenteres s. 178, uden at det nævnes, hvad særligt der er ved den, nemlig figurerne af de første oldenborgere og deres koner.

Selv om den oplivende detalje med den farve, den kan give tidsbilledet, ingenlunde mangler i Anne Riisings skildring, er hendes bog ikke desto mindre blevet en ret så saglig redegørelse for kulturlivets udvikling i 1700-tallet: kirken, dens ledelse, præster og funktionærer, degnene, forholdet til menigheden, de kirkelige handlinger, forkyndelsen, skolerne, det øvrige kulturliv – litteratur og aviser, hvor Odense var landets førende by – forlystelser, stemninger og tilstande. Alt dette er der; men det er, som om spændingerne mangler eller måske rettere fornemmelsen af forholdet mellem mennesker generelt. Til gengæld er de talrige enkeltiagttagelser herlige.

At det har været en svær bog at illustrere, fremgår af en del af den særlige billedredaktørs billedvalg: s. 102 står ordret: »--- og den 23. april 1772 ophævedes kirkebønnen for Dronning Caroline Mathilde, som nu var blevet forstødt på grund af sit forhold til Struensee« – to linier, der giver anledning til to billeder, C.M. på s. 102 og S. på s. 103. S. 111 meddeles det, at dronning Juliane Marie 1779 sendte en dåbsgave til en jødinde, der var blevet døbt i Vor frue kirke. Ikke mere – udover et trekvartside kendt billede af Hs. majestæt s. 110! Toppen nås dog allerede s. 31, hvor der bringes et billede af biskop Christian Ramus' tredje hustru – i mangel af bedres havelse – det skulle nemlig have været bispen selv; men af ham er ikke noget skilderi bevaret! Henvisninger, litteraturliste og register, der naturligvis skyldes forfatteren selv, er fyldige, overskuelige og derfor letanvendelige.

Finn H. Lauridsen

Hans Chr. Johansen: *Næring og bystyre. Odense 1700-1789*. Udgivet af Odense Kommune (Odense Universitetsforlag, 1983). 316 s., ill.

Udgivelsen af Odense Kommunes store værk om byens historie skrider planmæssigt fremad, om også bindene kommer i lidt tilfældig orden. Efter bind om besættelsestiden, den ældre enevældes tid, kulturlivet i 1700årene og den ældste historie frem til 1559 foreligger nu Hans Chr. Johansens bind om samfundsforholdene i 1700årene.

Bindets titel er *Næring og bystyre*, men det giver i virkeligheden meget mere. Her har vi den hidtil mest solide og sammenhængende fremstilling af samfundsforholdene i et dansk bysamfund i 1700årene. Vi er vel her endnu i den førststatistiske periode, men Hans Chr. Johansen har kunnet trække på